

За вторият знаменосец на Ботевата чета – Димитър Стефанов Казака

Известно е, че знамето, донесено от Н.Обретенов на парахода „Радецки” е предадено от войводата на Никола Симов – Куруто, избран от Ботев за първи знаменосец. Според точното описание, то е повече от впечатляващо: „Това знаме действително беше величествено: пригответно беше от зелен копринен плат, с сърмени реси и пискюли и разярен лъв в средата, ушит от сърма и коприна; на другата му страна беше ушито:”Свобода или смърт”. Беше ушито у дома от сестра ми Петрана Обретенова и от комитетския работник Тодор Чунчулов, по занятие сърмаджия, през 1875 г. за Червеноводската чета и осветено беше от двамата селски свещеници поп Стоян и поп Кръстьо. Над него се бяха клеели четниците в селската черква” – така години по-късно описва знамето Никола Обретенов. Той самият очевидно много го цени, защото в спомените си, свързани с пребиваването му в „казармата” около Гюргево, изрично отбелязва, че знамето е пренесено там от Русе от майка му – на неговия имен ден, на Никулден, /м.декември, 1875 г.- б.м.М.К./. Това знаме, пригответно за Червеноводската чета от есента на с.г., се пази в семейството му, и е донесено по негова заръка при останалите хъшове в Гюргево, когато се обсъждат планове за бъдещото Априлско въстание през 1876 г. „Аз скрих знамето – пише Обретенов - защото знаех, че всичките ще го искат, а аз мислех да го запазя за оная чета, в която ще бъда.”

Несъмнено това е знамето, избрано за общия, вдъхновяващ символ на обединената чета на Христо Ботев. То остава в щаба, наред с тръбачите около него; то се извисява и над кръста от саби, на българския бряг, когато се състои онзи „посветителен” ритуал на клетвата, за което пишат в спомените си някои четници. Пак с това знамето се водят сраженията при Милин камък, при Камарата и Йолковица. Тук няма да се разглежда въпросът за другите знамена, за които се споменават някои четници, защото това е предмет на други изследвания.

След гибелта на първия знаменосец Никола Симов - Куруто в тежкото сражение при Милин камък, войводата предава знамето в ръцете на най-близкия до него четник, както пише Обретенов - „на едно сливналийче, което се намираше до него” По-късно става ясно, че новият знаменосец е Димитър Казака от Сливен.

В сражението на 20 май знамето отново е сред редиците на обградените четници. Тогава, когато войводата, с част от тях излизат на възвишението „Камарата”, превзето преди това от отделението на Н. Войновски, то и знаменосецът е до Ботев: „Момчетата се покатериха из гористата местност и взеха позиция зад големите камънаци. Ботйов с знамето беше също тук и цял ден неустрашимо командуваше сражението”. Независимо, че знаменосците се сменят, фактически две от най-големите и кръвопролитни

сражения, стават около ареала на зеления пряпорец с призив „Свобода или смърт”. Това е последният ден, в който знамето се развява пред четниците, защото при здрачаване, когато боят притихва, войводата издава заповед, вероятно от съображения за по-голяма маневреност на четата, знамето да се откове от дръжката и знаменосецът да го запаше на кръста си.

.....

Без съмнение съдбата на Димитър Стефанов Казака, в качеството му на втори знаменосец на Ботевата чета, е свързана със знамето, връчено му още по време на сражението на Милин камък. Затова са ценни проучванията на мнозина автори - да изяснят при какви обстоятелства са правени опити да се предпази, как и дали оцелява всъщност това знаме. Освен всичко, то се явява и би могло да се приеме като „главното” знаме на четата, защото се споменават още две, по-малки такива, носени от други четници.

.....

Напълно разбираемо е, че биографичните бележки за Димитър Стефанов Казака са повече от оскъдни, особено що се отнася до живота му като хъш в Браила, до връзките му с други дейци на освободителното ни движение. Повечето детайли около неговата биография са взети от спомените на единствената му сестра Мария, по мъж Дивушинова, предадени от Петко Гевгалов, чрез страниците на известния сливенски вестник „Изток”, около 30-40 г. на миналия век. Когато става известна мъченическата гибел на Ботевия четник Д. Казака в родния му град Сливен, при поредните чествания на Априлската епопея, то тези сведения се допълват и от спомени, записани от устните предания на стари хора от с. Кремиковци. Сестра му Мария посещава Кремиковския манастир, където разговаря с все още живия магер Геко Павлов /Палев/ и с други наследници на селяните, които макар и насила стават свидетели на случилото се в гората край манастира през 1876 г.

Димитър Ст. Казака е роден в Сливен, през 1854 г., според изследването на Н. Илчев; майката е сливналийка, а баща му – Стефан Казакът е от град Ямбол. Като съвсем млад, Стефан е сред помагачите, съпричастни към похода на руската армия, водена от ген. И. И. Дибич – Забалкански през 1828-1829 г. След Одринския мирен договор от септември 1829 г. напуска родното си място и се влива във вълната на „Голямото преселение” от Югоизточните български земи в посока Руска Бесарабия. Някъде из казашките степи се записва „Донски казак”, получава прозвището си „Казака”, с което по-сетне става известна и цялата му фамилия.

Носталгията връща Ст. Казака към родната земя, но не в Ямбол, а заради по-голяма сигурност остава да живее в Сливен, в прочутата българска махала Клуцохор, където турчин не смее да замръкне. Създава дом, семейство, четирима сина и една дъщеря – Мария. Къщата му е съвсем близо, през един двор с тази на Хаджи Никола – бащата на Х.

Димитър. Големият му син – Иван Казака е един от най-близките другари на бъдещия войвода. Според семейното предание, именно Иван, заедно с Х. Димитър и Димитър Дишлията, са онези момчета от Клуцохор, които наказват със смърт хекиминът /лекар - б.м./ Костаки, известен турски шпионин, при това дръзнал да посегне на честта на няколко български девойки.

Не може да се уточни – дали след нападението над сливенския кадия Али ефенди, или след гоненията в града около подготовката на сливенската чета през 1868 г., но Иван Казака е арестуван и отведен в Одринската тъмница. Там при опит за бягство е жестоко убит. Васил и Димитър, по-малките му братя са принудени да търсят спасение в емиграция – първият остава в Русия, а Димитър тръгва из влашките градове, като най-дълго време пребивава в Браила. Влиза в средите на хъшовете, откъдето вероятно идва и запознанството му с Георги Апостолов от Стара Загора. Според един от биографите му – оттогава се познава и с Гeko Палев, станал по-късно магер в Кремиковския манастир.

През пролетта на 1876 г. се записва в сформирания чета с войвода Христо Ботев. В саморъчния списък от личния бележник на Хр. Ботев не откриваме името му, но пак там намираме повторение на името Димитър, всъщност едно и също лице е записано под две имена: „Пехливанинът – Димитър Николов” и Димитър Дишли [ята] (Сливен)”. Допускаме, без да твърдим, че се това повторение се отнася именно до Димитър Казака, с оглед на това, че войводата не познава всички момчета лично, освен това в четата има и още един Димитър – Кутев Ганчев от Сливен. В другия известен списък с „Имената на четата „Св. Георги”, която се съедини на Бекет във вапора „Радецки” с дружината си под предводителството на Христа Ботев”, също не се споменава Д. Казака, което означава, че той се е записал по-късно, в друга част на дружината.

Според версията на един от историците на Ботевата чета – Иван Стойчев, след разбиването на основната чета, Д. Казака остава в групата на Г. Апостолов, която се опитва да премина река Искър при с. Лютиброд. Не се оспорва становището, че не друг, а именно Казака е „имал дълга и грижата за знамето”

.....

Други изследователи на проблема за съдбата на Ботевите четници се опитват да открият неговото разрешение чрез сведения, събирани в селищата около Лютиброд, в селата по пътя на четниците – Скравена, Игнатица, Ржана планина и пр. – в досег със съхраненото като информационен пласт в местни родови и селищни предания. Техният извод, относно съдбата на знаменосеца Д. Казака, би могъл да се маркира така: действително Казакът е в отделението на Г. Апостолов, а след сражението при Рашов дол оцелява по чудо. През Черепишките скали успява да се измъкне и да достигне до манастирските кошари на

Черепишкия манастир и там попада на групата четници, водена от Димитър Икономов. По пътя си на изток към Ржана планина, преминават през с. Игнатица. Когато достигат посочената планина, се налага да водят престрелка с башибозук около м. Брезовишка чука. Там са убити двама четници, а според една от версиите, самият Д. Казака е ранен в крака. Поради раната, както и заради падналата гъста мъгла, той се откъсва от тази група и скита почти без посока. Вместо на юг, тръгва на север и попада под връх Козница. Там се натъква на още трима четника, откъснали се от отделението на Н. Войновски, преминало от там предния ден, водило също сражение с башибозушката потеря. И така – четиримата се отправят към Кремиковския манастир, за да намерят там помощ и спасение, защото Казакът разчитал на магера на манастира. Няма преки извори откъде и защо се разчита на подобна помощ, само може да се допусне, че Гeko Палев и Д. Казака се познават предварително, поне според твърденията, събрани на терен от Н. Илчев. Според сведенията от селяните в Кремиковци, като млад, магерът на манастира е работил земеделие из Влашко, пребивавал и в Браила /където е бил и Д. Казака – б.а./.

.....

Допустимо е да се приеме, че Д. Казака е успял да се отдели от групата на Г. Апостолов, още преди тя да попадне под яростния огън на потерите. Според местни предания, по време на боя, Казака бил ранен в крака и пада в една ровина /трап с камъни и шумак/ Там остава незабелязан от турците, преди да се измъкне от Рашов дол и да поеме сам по балканските пътеки.

Ако се върнем на епизода, когато Д. Казака, заедно с още трима четника достигат до Кремиковския манастир, става ясно, че те получават закрила, но скоро неслучайни подозрения водят турските потери в манастира. Според преданието, тримата четника, насочени от магера /домакина/ поемат на юг, към Лозенската планина, докато Д. Казака, с проблем от ранения си крак намира временно убежище в близката гора. И тук – в резултат на предателство /на хора от селото/, е обграден от потерята на Малиш ага. Прави опит да се измъкне през гората, но в местността „Извора” е заловен, измъчван и пребит, най-накрая е съсечен от турците, а главата му е отнесена от близката река /в друг вариант на предание – в София/.

Особен интерес при изследването са спомените на съвременниците, /или на преките им наследници/, присъствали на тази героична гибел. Тези хора твърдят, че когато по заповед на Малиш ага са свалени горните дрехи на „комитата”, то *около кръста му било навито зелено знаме*. Разбира се, това е само една от вероятностите, знамето да не е зарито около Искър, а да е носено до края от Казака. Повод да допуснем тази версия са и последвалите особено тежки издевателства над този момък – първо му избождат очите, режат с ятагани парчета от него, докато най-сетне го

посичат. Възможно е тази ярост, да е предизвикана не само от факта, че е заловен поредния комита, а затова, че попадат на самият байрактар на преследваната голяма чета.

Има един момент, особено важен при разглеждане на посочения случай – предводителят на потерята Малиш ага наредил на селяните от Кремиковци да се включат насила при издирването на скрития в гората четник. Впечатляващо е обстоятелството, че доста неща не са забравени, препредават се дори детайли – например отправената смъртна заплаха към българите: в случай че някой види бунтовника, но се опита да го прикрие и не съобщи за това на потерята. Освен това – подобно участие на толкова селяни предполага и много свидетели на развързката от залавянето, т.е. по-голямата възможност знанието за него да се запази в паметта на значителен брой хора.

Такава информация „на място“ събира споменатият по-горе Никола Г. Илчев – според селищното предание, записано от него, Д. Казака е зверски посечен, а знамето изгорено по заповед на Малич ага. Тук нямаме обяснение защо то не е занесено в София на властите според реда, както и главата на заловения бунтовник.

.....

Не е известно точно кога, но със сигурност още след войните, започнали през 1912 г., в манастира идва Мария Казакова от Сливен. Тя се среща с дядо Геко Палев, който подробно разказва за брат и □, за дошлите трима четника с него; говори за това, че Д. Казака е носил знамето със себе си, описва кончината му...

Петко Гевгалов, зет на М. Казакова пише през 1930 г., че тя, със свои близки, отива там на поклонение, където „от сказания на хора, на които героя /Д. Казака - б.м./ е разправил своите патила.” Очевидно, на място родствениците на Д. Казака събират сведения за него, като се изяснява и следното важно за нас обстоятелство: „От показания на стари кремиковци и Кремиковския манастир, излиза, че знамето е било на кръста на Дим. Ст. Казаков, който станал втори знаменосец след смъртта на знаменосеца Никола Куруто от Джумая.”

Сведението за знамето при залавянето на Казака се повтаря нееднократно от сливенски автори във в. Изток, ползвали спомените на сестрата Мария или присъствали в годините на поклонение на лобното място. Един от тях – Т. Ганчев, пишец за поклонението в Кремиковци през 1935 г., също е събирал на място сведения от кремиковци, които твърдят, че знамето било навито около кръста на Димитър. Любопитни са мотивите на същия автор, написал статията за Д. Казака – чрез нея той се включва в големия спор в Сливен по това време – бюстовете на кои бележити сливенци да се поставят в изграждащия се паметник-пантеон на Х. Димитър. Известно е че този паметник е издигнат след поредица художествено-архитектурни конкурси, някои с международно участие.

Наред с това Т. Ганчев се надява, че съдбата на този Ботев четник „ще заинтересуват комитета, който ще пише книгата за х. Димитра” /става дума за известния Сборник „Той не умира. Сливен на безсмъртните си синове”, издаден през 1935 г.- б.а/.

И ако името на Д. Казака не влиза в паметния „Сборник” за героите от Сливен, то по инициатива на кремиковски учители започва събирането на средства и през 1912 г., на лобното място се издига паметник на младия четник. И както става в подобни случаи, поражда се легендата – за предателството и мъченическата му гибел. Тази легенда, вече над столетие, се свързва с яростта на природните стихии – в края на май, в паметната 1876 г., те вилнели три дни и нощи, изтръгнали камъни и дървета по пътя си, превърнали полето в блато. Кремиковчани твърдят, че това в някаква степен се повтаря всяка година, точно във времето, когато е извършено убийството. Пак във вестник „Изток” от 1935 г. четем признанието: „че и днес, старците, живи свидетели на тогавашните дни, казват: „Сякаш и Господ не стана каил /не прие - б.а./ от смъртта на този юнак. Три дни отвсякъде се свличаха облаци към мястото, гдето беше убит; три дни при страшна буря и светкавици, като из ведро валя дъжд и не можа да се измие пролятата праведна кръв, нито срамът за селото ни от предателството на наши хора, корен от които не остана.” Защото всички останали са го приели за „своя герой” и само чрез висотата на митологичното могат да отредят неговото достойно място в оценъчната си система, както и в своето човешко преклонение. Това е основата на историчността във фолклорното знание, независимо от определените условности, свързана със степента на достоверност, останали неподвластни на времевата проекция на събитието.

Паметникът край Кремиковския манастир е издигнат още през 1912 г., а от 1935 г. ежегодно, в деня на „Св. Дух”, там се възобновява възпоменателният събор – със съдействието на Министерствата на войната и на Просвещението, с представители на Светия Синод, хора от околните села. Пристигат и близките на Димитър Казака от Сливен, делегации от Сливенската община, на Сливенската и Ямболската организации, т.н. „културни дружби” в София, Сливенското студентско дружество и пр.

Статията е публикувана в Сборник „Българско Възраждане. Идеи-личности-събития.”, Годишник на Общобългарски Комитет „Васил Левски”, т.ХІІІ, С., 2011.

Мария Кр. Кирова
Регионален исторически музей - Сливен